

FRANK BECK LASSEN

Demokrati – en historisk korrektur

Jeppe Nevers: Fra skældsord til slagord. Demokratibegrebet i dansk politisk historie. Syddanske Universitetsforlag, 2011, 225 sider, 248 kr.

Var Louis Pio demokrat – i ordets egentlige forstand? Ifølge historikeren Jeppe Nevers, der i sin bog om demokratiets begrebshistorie i Danmark plæderer for en 'solid historisme', må svaret blive nej. Pio anvendte aldrig ordene 'demokrat', 'demokratisk' eller 'demokrati' til at beskrive sit eget projekt for en kamp mod kapitalismens uretfærdigheder. Den socialdemokratiske historiker Henning Tjørnehøj anvender derfor en senere tids kategori, når han i 1992 kalder Pio for en 'reformistisk, demokratisk socialist'. Som Nevers så retteligen bemærker, forhindrer dette dog ikke Tjørnehøj i at have ret. Det er ikke nødvendigvis urimeligt af Tjørnehøj at kalde Pios adfærd for 'demokratisk'. Vi må bare være på det rene med, at Pio ikke følte sig foranlediget til en sådan selvbeskrivelse.

Hævdelsen af en sådan 'solid historisme' – termen stammer fra Reinhart Kosellecks beskrivelse af det begrebshistoriske projekt – er bærende for Jeppe Nevers gennemgang af det danske demokratibegreb, sådan som det har udviklet sig fra i 1700-tallet at være et forkættet skældsord til at være nøgleord for den vestlige verdens politiske selvforståelse. Med bogen *Fra skældsord til slagord. Demokratibegrebet i dansk politisk historie* – der er en omskrevet ph.d.-afhandling – har Nevers sat sig for gennem 6 kapitler at fortælle historien om, hvordan begrebet 'demokrati' forlod sin faste plads blandt de konventionelle styreformer, kanoniseret med henvisning til Aristoteles, for med tiden at kunne blive et udtryk for et suverænt folks udøvelse af selvbestemmelse gennem parlamentariske valg – sådan cirka. Beskrivelsen er omtrentlig, for er der noget der bliver tydeligt med Nevers arbejde, er det hvorledes begrebet har oplevet yderst varierende bestemmelser og aldrig har kunnet opnå nogen synderlig grad af entydighed i begrebsbrugen. Undervejs opmåler Nevers omhyggeligt begrebets skiftende semantik, noterer hvem der anvender begrebet og med hvilken

polemisk adresse, og sørger for at gøre opmærksom på, hvilke andre begreber ordet allierer sig med eller modstilles.

Med termen 'solid historisme' har jeg allerede fået antydning, hvordan jeg ser på Nevers bog. Den er, for nu at sætte det lidt på spidsen, hans andet historiografiske værk. Det første – Kildekritikkens begrebshistorie fra 2005 – havde til hensigt at historisere og dermed nærmest opløse vores nuværende forståelse af kildekritikken som en hjørnesteen i historiefaget. *Fra skældsord til slagord* forsøger i mangt og meget at gøre det samme for demokratibegrebet. Dette er ikke for at underkende, at væsentlige sider af demokratets historie får lov at afsløre sig selv i Nevers bog. Hele den historiske kritik af demokratiet og særligt frykten for dissenter og arbitraritet i regeringsførelsen bliver præsenteret, så den giver mening, men hovedsigtet forekommer dog at være en korrektur af, hvad vi til forskellige tider overhovedet kan forstå ved bestemte historiske aktørers anvendelse af begrebet 'demokrati'.

Et eksempel fra bogen kan illustrere Nevers arbejdsmetode, og hvad det er jeg mener. I kapitlet "Frem mod grundloven", der dækker de afgørende 1840'ere i dansk politisk historie påpeger Nevers hen over nogle sider, hvorledes

man traditionelt har fokuseret på de nationalliberale i historieskrivningen. Liberale var de, fordi de arbejdede for en fri forfatning, baseret på almindelige borgerlige rettigheder. Nationale, fordi det var løftet om national enhed der understøttede deres politiske krav. Spørgsmålet bliver nu, om disse nationalliberale – Nevers fremhæver D.G. Monrad og Orla Lehmann – var besjælede af et 'utopisk tryk' helt tilbage fra oplysningstiden og traditionen for naturretstænkning, eller om det i langt højere grad var en mere historisk lokal folkeretorik begrænset til 1840'erne der banevejen for Junigrundloven. I en sådan åben fortolkningssituation peger Nevers konsekvent på den historiske semantik. Løsningen på problemet er... "at se nærmere på sprogbrugen". Begrebshistorikere går til sprogbrugen som mafiosoer går til madrasserne.

Resultatet af Nevers undersøgelser viser, at det var et begreb om 'folket' og ikke 'demokrati' der måtte bære legitimeringsbyrden og understreger samtidig, at blot fordi begrebet 'folkestyre' benyttedes, er meningen med dette begreb ikke nødvendigvis den samme, som hvad vi i dag forstår ved 'demokrati'. Nevers insisterer på at "fastholde", som han siger, "at Lehmann ikke plæderede for demokrati", og på at gennemføre en semantisk rigo-

risme. Han stiller det lidt bagvendte spørgsmål hvorfor Lehmann ikke brugte det for os så nærliggende demokratibegreb og forlænger det med et 'Hvorfor kunne han ikke?' Og svarer så nogenlunde, at det med et fokus på nøglebegreber og Lehmanns generelle motivations-sammenhæng bliver tydeligt, at han og andre aldrig 'ønskede' et demokrati, men at deres sigte blot var at indskrænke enevælden med en forfatning. Det kan opleves som et knæk for vores aktuelle selvfølelse, men vi bliver nødt til at besinde os på, at Lehmanns projekt ikke var vendt mod 'os', men mod noget i samtiden, nemlig enevælden og dets tilhørende nøglebegreb 'despoti'. I 1840'erne var den sproglige konvention således, at demokrati i bedste fald var et tvetydigt begreb der indikerede 'folk', men så sandelig også 'pøbel'. I stedet fremhæver Nevers begrebet om 'Folkets Bedste', en harmonisk, konsensusbaseret fremtidsvision der søgte en aristokratisk varetagelse af helheden frem for en parlamentarisk ud-balancering af forskellige partier og interesser.

Med en serie af sådanne korrekturen af det danske demokratibegreb springer Nevers ud i en række af begrebshistoriens afgørende indsigter omkring de altid lurende farer for sproglige anakronismer. Begrebslige ana-

kronismer virker anonymt, men er altafgørende for hvad vi formår at forstå. Uden en nogenlunde sans for hvilke holdninger det giver mening at tilskrive historiske aktører, bliver aktuelle kampe om værdier og begreber hurtigt til skyggekrige, hvor Tjørnehøj og andre soldater kan benytte historiske aktører som tvivlsomme nutidige politiske argumenter.

Som Koselleck igen og igen påpegede i forbindelse med sine beskrivelser af begrebshistorien, er semantiske undersøgelser af begrebers 'omfangslogik' uundværlige for andre historiske studier, der fint kan være nok så kildetro og anakronistiske, hvis ikke de fanger, at et og samme ord kan betyde vidt forskellige ting alt efter hvor og hvornår det anvendes. Begrebshistoriske studier kan levere en historisk opklaring (Klarstellung), men i samme åndedrag pegede han også på, at de kan udgøre en skærpelse af den samtidige bevidsthed og dermed føre til en aktuel politisk afklaring (Klärung). Nevers bog kan på denne måde siges at udgøre et 'fotografisk negativ' til det danske demokratibegreb. Mens megen idéhistorie undersøger forløberne til aktuelle begreber eller overbevisninger (og derfor ofte på identifikatorisk vis tilskriver begreber en længere historie end de har), søger Nevers at klarlægge alt det som

vi kunne tro var en forløber, men som i strikte forstand ikke er det. Eller som måske i stedet er det på samme måde, som et negativ er en 'forløber' for det fremkaldte billede.

Et yderligere sprogligt indicium for at Nevers bog frem for alt er et historiografisk værk, er det erindringsmotiv der gøres så flittigt brug af. Ved siden af utallige gange at gøre opmærksom på hvornår demokratibegrebet ikke anvendes, men ville være oplagt at anvende ud fra vores forståelse af sagen, bruger Nevers ofte variationer af verbet 'at glemme' når han fortolker og opsummerer hvilke erkendelser de semantiske studier har kastet af sig. Flere gange påpeger Nevers at 'man må huske på', at 'vi glemmer ofte' eller at 'det er let at glemme' osv. (101, 112, 174). Sætninger der alle er med til at understrege bogens korrigerende ambition

Resultatet af denne omfattende korrektur bliver frem for alt en indskrænkning af demokratibegrebets historiske rækkevidde. Eller korrekt forstået, en indskrænkning af virkefladen for hvad vi aktuelt forstår ved demokrati. Vores nutidige demokratiforståelse er allerhøjest 100 år gammel – og udelukker fx oplysningstiden som direkte stamfader til vores demokratiske selvforståelse. Ikke at ordet 'demokrat' eller 'demokratisk' ikke nød en vis udbredelse i 1700-tallet. Man

forstod – som folk var flest – blot noget andet ved det end vi gør i dag.

Nevers kan således pege på, at en række af demokratiets kronjuveler (Junigrundloven, kvindernes valgret) i samtiden ikke blev legitimeret ved hjælp af et begreb om demokrati. I stedet peger Nevers på anden halvdel af 1800-tallet kulminerende i Systemskiftet, som en tid hvor begrebet gradvist nyder fremme som et inklusionsbegreb der skal antyde, at folkets bedste frem for alt har noget med dets tilstrækkelige repræsentation i et parlament at gøre. Det er først langt senere, i mellemkrigstiden, at 'demokrati' ikke blot betegner en vovet repræsentationsegaltarisme, men lader sig forstå som en etableret position der kan forsvares.

Fra skældsord til slagord befinder sig komfortabelt inden for begrebshistoriens etablerede konventioner. Der er tale om klassisk begrebshistorie à la Koselleck. Skulle man være lidt kritisk kunne man pege på, at forsøget på at inddrage andre grundbegreber ind imellem virker en anelse påklistret. Senere udvidelser af den begrebshistoriske metodologi – Nevers nævner selv Jörn Leonhard, Rolf Reichard og Quentin Skinner – registreres, men det synes ikke som om de har haft nævneværdig indflydelse på undersøgelsen. Det lader sig forstå at den udbredte brug af kursivering af-

modbegreber, parallelbegreber og andre vigtige grundbegreber skal demonstrere begrebers sammenfiltrade, netværksagtige karakter, men som oftest bliver det ved antydningen. Det er næppe tilsigtet, men de mange korrigerende bemærkninger og afgrænsninger til andre begreber giver ind imellem en lidt steril fornemmelse af en semantisk linjedommer, der afgør hvornår det er relevant for os andre at tale om demokrati og hvornår det ikke er.

Men overfor denne mislyd er jeg selv i tvivl. Måske det ikke kan være anderledes? Måske er den solide historisme den eneste lodige pointe der kan være med til at ryste os i vor demokratiske selvtilstrækkelighed og i sandhed fremmedgøre os fra demokratibegrebet som sakrosankt selvbeskrivelse. I kraft af Nevers solide historisme er der med *Fra skaldsord til slagord* skabt et værk om det danske demokrati-begreb der vil berige forskning og almindelig debat fremover. Tager man notits af bogens pointer, er alenlange forbindelseslinjer tilbage til en særlig demokratisk dansk fortid i den grad besværliggjorte fra nu af. Med *Fra skaldsord til slagord* gives læseren en omfattende mulighed for at få rekalibreret sin fornemmelse for betydningerne af begrebet 'demokrati'.

CARSTEN SESTOFT

Sociologisk filosofihistorie af filosofisk sociolog

Louis Pinto: La théorie souveraine. Les philosophes français et la sociologie au XXe siècle, Eds. du Cerf, 2009, 382 sider.

Forholdet mellem filosofi og sociologi det 20. århundredes Frankrig kan umiddelbart forekomme at være et marginalt og esoterisk emne. Louis Pintos bog belyser imidlertid på en både filosofisk og historisk måde nogle spørgsmål, som er væsentlige for mange humanistiske fag. Det gælder både mere overordnede temaer som forholdet mellem teori og empiri eller forholdet mellem filosofi og videnskab, og mere specifikke spørgsmål, eksempelvis forståelsen af Foucaults position.

Forsker, problematik og genstand er tæt sammenvævet i dette projekt. Da jeg i 1994 fulgte et kursus på Ecole des hautes études en sciences sociales hos Louis Pinto, stak Jacques Derrida en dag hovedet ind. Han havde reserveret lokalet til et møde og så sig derfor nødsaget til at hævde sin ret til det, hvad han gjorde på en yderst venlig måde. Med en vis ironiseret agtelse lod Pinto holdet vide, at når den store filosof ville til, måtte vi jo fortrække, og det gjorde vi så. Hans respekt for Derrida udsprang